

SINT JACOBIPAROCHIE, DE HERVORMDE KERK

De bouwgeschiedenis

De oude kruiskerk van Sint Jacobiparochie ging gedurende de eerste tientallen jaren van de vorige eeuw steeds meer gebreken vertonen. In 1829 werd de toren ingrijpend hersteld en twaalf jaar later besloot de kerkvoogdij om voor de kerk een oplossing te zoeken. Eerst werd gedacht aan een nieuwe kerk bij de al opgeknapte toren; een plan dat in 1842 in bespreking kwam. Thomas Romein, bouwmeester te Leeuwarden - een jaar later zou hij benoemd worden tot stadsarchitect van de hoofdstad - werd advies gevraagd en hij antwoordde met een totaal nieuwbouw-plan. Het eerste voorstel van Romein zou een rond kerkgebouw met toren opgeleverd hebben; mogelijk door inspiratie van de centraalbouw-kerken van de nabij gelegen dorpen Sint Annaparochie en Berlikum. Het tweede plan, een dwarsgeplaatst schip met een forse zuilenportiek en een charmante lantaartoren, werd goedgekeurd en in januari 1843 voor f 21 700,- aanbesteed. Onmiddellijk werd met de werkzaamheden begonnen. De aannemer bleek bij het graven en het leggen van de fundamenten nogal wat moeilijkheden te ondervinden, maar de bouw verliep verder zonder tegenspoed. Na een jaar, op 4 Februari 1844, kon de kerk in gebruik worden genomen, hoewel het gebouw nog niet geheel voltooid was. Op het orgel na kwam er een geheel nieuwe interieure aankleding. Tot de aanvang van de jaren 1970 heeft de kerk goed kunnen functioneren, maar toen was het 130 jaar oude gebouw aan een ingrijpende opknappbeurt toe. Voor de eredienst werd het gebouw verlaten en gaandeweg werd de toestand van de kerk slechter, wat zich erg duidelijk van het gepleisterde gebouw liet aflezen. Pas toen de Stichting Alde Fryske Tsjerken het gebouw begin 1979 overnam, kwam er schot in de plannen voor de noodzakelijke herstellingen. Op 9 mei 1981 kon de gerestaureerde kerk opnieuw in gebruik worden genomen. De stellig belangrijkste neo-classicistische kerk van Thomas Romein, wellicht zijn chef d'oeuvre en de voornaamste negentiende eeuwse dorpskerk van Friesland is dankzij de restauratie op het nippertje veilig gesteld.

Het exterieur

Op het kruispunt van wegen in de doorgaans lage dorpsbebouwing van Sint Jacobiparochie is het lichte, gepleisterde gebouw met de slanke lantaartoren een opmerkelijke verschijning. In de niet zeer gesloten bebouwing heeft Romein gezorgd dat de massa van het gebouw het meest gunstig uitkwam door middel van de dwarse plaatsing. Het prostyle 'tempel'front dat flink vooruitspringt is het meest in het oog lopende gedeelte van het gebouw. De verticale beweging van zuilen, toren-opbouw en lantaarn komt dankzij het contrast met het dwarsgeplaatste kerklichaam gunstig uit. De ondiepe portiek wordt gevormd door vier dorische zuilen die tegen het bouwvolume herhaald worden door middel van vier pilasters. De zuilen dragen een architraaf van triglyfen en metopen. Het is een geprofileerde lijst die rond het hele gebouw loopt, maar alleen bij de zuilenportiek medaillons op de metopen ontving. Het tympanon dat de portiek bekroont, bevat het wapen van Friesland. De drie dubbele toegangsdeuren zijn door vlak lijstwerk omvat en de mezzanineramen, die gekruiste roeden in de vorm van pijlen kregen, zijn met zwaarder lijstwerk, gesteund door consoles, gesloten.

De toren bestaat uit twee zich verjongende vierkante bases, waarop de vierkante en van rondbogige galmgaten voorziene onderbouw voor balustrade en lantaarn opgetrokken is. Boven de galmgaten bevinden zich de wijzerplaten van het uurwerk. De flink overstekende lijst onder de balustrade wordt op de hoeken gedragen door gepaarde consoles. De lantaarn bestaat uit een koepeldak met kroonlijst dat gedragen wordt door acht ranke houten zuilen met kapitelen die nog het meest aan het eolische type doen denken (met een golvende palmetvorm). Een dubbele, uit ijzeren voluten samengestelde bekroning draagt de pinakel met bal en windvaan.

De kerkzaal is aan de lange achterzijde geopend met vier grote rondboogvensters en met een half dichtgezet venster. De korte zijden en de muren ter weerszijden van de portiek hebben iedereen rondboogvenster. Aan de zijanten werd het venster geaccentueerd met een strook gegroefd stucwerk, een rustieke herinnering. Iets boven het midden van de overigens vlak-gestucte wanden is een geprofileerde waterlijst rond het gebouw getrokken, een lijst die tevens over de ronde raamsluitingen heen loopt. Een schilddak met een flauwe helling en gedekt met pannen sluit het kerkgebouw af.

Het interieur en de herinrichting

De rechthoekige ruimte wordt overwelfd door een tongewelf dat op een zware, geprofileerde lijst rust. Dit lijstwerk steunt weer op vrij vlakke, de ramen flankerende pilasters. De raamlijsten en kapitelen ontvingen enige decoratieve accenten.

Preekstoel, doophek en verder meubilair dateerden uit de bouwtijd, alleen het orgel bevat oudere onderdelen. De bank onder het orgel bleef bij de jongste restauratie gehandhaafd en de andere banken werden ingekort en verplaatst. Het doophek was al eerder verdwenen en de kansel werd gedemonteerd en opgeslagen. De kerk heeft haar liturgische functie verloren, omdat de ruimte in de toekomst zal worden gebruikt voor allerlei sociaal-culturele doeleinden. De inrichting werd voor deze nieuwe functies gereedgemaakt. Er is een verplaatsbaar podium gekomen dat ook verzonken kan worden. Om er toch kerkdiensten te kunnen houden zal op dit podium een verplaatsbaar preekgestoelte gebruikt kunnen worden.

Uit de oude kerk van voor 1844 resteert alleen het orgel dat na de nieuwbouw door Van Dam te Leeuwarden werd aangepast en uitgebreid. De dispositie luidt:

Hoofdwerk:

Prestant 8'
Octaaf 4'
Quint 3'
Holpijp 8'
Cornet 3 - sterk (disc.)
Octaaf 2'

Bovenwerk:

Prestant 4'
Doesfluit 8'
Fluit d'amour 4'
Open fluit 2'
Flageolet 1'
Viola di gamba 8' (disc.)

In 1845 werd de orgelkas van drie bijna levensgrote allegorische beelden, de waarheid, de verlichting en de vrede voorstellend, voorzien.

Er zijn nog enkele registers aanwezig van het orgel uit 1652. Het bovenwerk is voor het grootste deel afkomstig van het orgel dat Jan Sporeman uit Franeker in 1788 bouwde, Van Dam voegde er in 1845 de fluit d'amour en de viola di gamba aan toe. Er wordt op het ogenblik naar mogelijk-heden gezocht om het orgel gerestaureerd te krijgen.

Peter Karstkarel
1977